

УДК 159.922.8:316.613.434

Агресивність сучасної молоді: причини, шляхи профілактики

Іщенко Д. І.

Анотація. У статті розглянуто феномен агресії у контексті природи людини. Розглянуто такі поняття «агресія» та «агресивність», визначено актуальність цього феномена та обумовленість його факторами, проведено діагностику по виявленню рівня агресивності серед сучасної молоді. Описано чинники агресивної поведінки підлітків. Пояснено таке поняття як «кібербулінг». Визначено основні види агресії та виділено основні функції та типи агресивної поведінки у підлітковому віці. Зазначено фактори, що обумовлюють підвищення рівня агресивності. Продемонстровано відмінності дослідження між юнаками та дівчатами. Розроблено психолого-педагогічні рекомендації щодо їх виявлення та профілактики.

Ключові слова: феномен агресії, агресивність, «кібербулінг», агресивна поведінка, юнаки, дівчата, підлітки.

Постановка проблеми. Проблема агресії завжди супроводжувала людство. Особливо актуальною вона стає в наш час, тому що насильницька злочинність серед підлітків та юнаків зростає швидкими темпами та є наслідком підліткової агресії. Агресивна поведінка у цьому віці є способом задоволення їхніх потреб у спілкуванні, засобом самовираження та самоствердження як особистості. Це виникає внаслідок неблагополучної обстановки у сім'ї, жорстокого ставлення з боку батьків та однолітків. Такі поняття як «грубість і неповага до дорослих, цинізм, прогули, крадіжки», тощо стали зараз майже буденністю. Агресія у молодіжному середовищі сприяла появі таких ганебних явищ, як булінг, кібербулінг.

У контексті означеного **метою** даного дослідження ми вважали дослідження стану поширеності агресивності серед молоді та висвітлення шляхів щодо відповідної соціально-педагогічної корекційної та профілактичної роботи.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Першим поняття агресії визначив американський психолог Арнольд Басс. Він зміг визначити, що агресія — це «будь-яка поведінка, що несе у собі загрозу або наносить шкоду іншим, хто оточує людину» [3, с. 61].

Можна сказати, що це — цькування, ображання, плітки, написання злісних коментарів у різноманітних соціальних мережах, «булінг», наприклад, серед однокласників чи у колі друзів, а не тільки побої чи штурхання. Психологи [1, 2, 4–7] у своїх роботах по-різному тлумачать агресію: як вроджену реакцію для захисту «займаної території», як прагнення до панування (за Моріссоном), як реакцію на фрустрацію (за Доллардом) тощо. Також слід зазначити, що у ході свого дослідження А. Басс зміг довести, що якщо агресивна людина змушує однолітків боятися та у такий спосіб підвищує свою авторитетність, з роками агресія лише зростатиме [3]. Тож на агресивність юнаків та дівчат дуже великий вплив має прив'язаність до батьків [1, с. 5].

Можна також зазначити, що причиною агресії є захист. Сучасні підлітки ображають один одного, пишуть образливі коментарі тим самим намагаються «дати відсіч» усім тим, хто їх ображає [6, 9]. Якщо інші оцінюють здібності, риси та навички набагато нижче, ніж оцінюють самі себе, то цей факт спричиняє агресію та агресивну поведінку. Такі результати досліджень представили Артур Реан та Жаргалм Дандаров [7, с. 58]. Агресія підлітків дуже часто проявляється у формі роздратованості, фізичної агресії та образ, як зараз модно говорити «булінгу».

В наш час безліч теоретичних пояснень виникнення агресії, її природи та чинників, які мають вплив на неї. Відповідно до існуючих концепцій етимології агресії можна виділити чинники агресивної поведінки молоді. До них відносяться індивідуально-психологічні та біологічно-генетичні особливості особистості, специфіка сімейного виховання, вплив субкультур на особистість, роль засобів масової інформації тощо. Як зазначав Е. Аронсон, агресія може бути викликана фрустрацією не як повною, а як відносною депривацією, тобто, коли одна людина може бачити, що хтось живе краще, більш забезпечено, ніж інша [2, с. 78].

Останнім часом увагу дослідників все більше привертає нова форма агресії — «кібертретирування» або «кібербулінг». Під цим поняттям слід розуміти таку форму поведінки, яка несе у собі розсилання повідомлень агресивного та принижуючого гідність характеру з використанням новітніх інформаційних технологій таких, як Інтернет та мобільний телефон. Фактор фізичної сили є важливим у випадках контактного третирування у даному випадку незначний — на перше місце виходять інтелектуальні здібності й технічні вміння булера, що дозволяє йому зберегти свою анонімність та перетворити ситуацію переслідування у своєрідний «маскарад» [5].

Як вважають дослідники Р.Берон та Д.Річардсон на процес розподілу ролей в агресивній ситуації впливають такі фактори як соціальний статус, соціальні ролі та самооцінка поведінки в агресивних ситуаціях [4]. Слід зазначити, що причини агресивної поведінки подібні як для українських підлітків, так і для американських, що досліджувала Н.Макаренко [6].

Викладення основного матеріалу дослідження. З метою з'ясування поширення агресивності у молоді та розробки рекомендацій щодо психолого-педагогічної профілактики агресивної поведінки у листопаді-грудні 2019 року нами було здійснено емпіричне вимірювання за допомогою методики діагностики показників і форм агресії А.Баса й А.Дарки та методики «Оцінка агресивності у відносинах» А.Ассінгера.

Вибірку склали 40 здобувачів середньої освіти — учнів 9 та 11 класів (школярі підліткового та юнацького віку).

Методика Баса-Дарки дозволяє виділити такі види агресії та ворожості, як: фізична, вербальна, непряма, негативізм, роздратування, підозрілість, образа та почуття провини. Узагальнені дані представлені у таблиці 1.

Таблиця 1. Показники форм агресивної поведінки серед підлітків

№ п/п	Форма агресивної поведінки	Дівчата (%)	Юнаки (%)
1	Фізична агресія	33,35	29,68
2	Вербальна агресія	25,62	21,38
3	Непряма агресія	39,65	35,28
4	Негативізм	39,50	24,55
5	Роздратування	39,65	36,35
6	Підозрілість	33,35	30,68
7	Образа	39,68	36,35
8	Відчуття провини	28,78	21,38
	Індекс агресивності (ІА)	34,53	27,72
	Індекс ворожості (ІВ)	37,55	34,46

Аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати:

- у школярів підлітково-юнацького віку переважають такі різновиди агресії як підозрілівість, непряма агресія. Також можна зазначити, що у підлітків присутня схильність до вербальної агресії та чітко виражене почуття провини;

- до фізичної агресії схильні більше дівчата, ніж юнаки;
- у майже половини опитаних дівчат присутнє роздратування;
- до образ також схильні більше дівчата, ніж хлопці;
- індекс агресивності: 34,53% у дівчат, 27,72% — у хлопців;
- індекс ворожості складає 37,55% — дівчата; 34,46% — юнаки.

Відповідаючи на запитання тесту А. Ассінгера «Оцінка агресивності у відносинах», молодь оцінювала свій рівень агресивності. Узагальнені дані представлені на рис. 1.

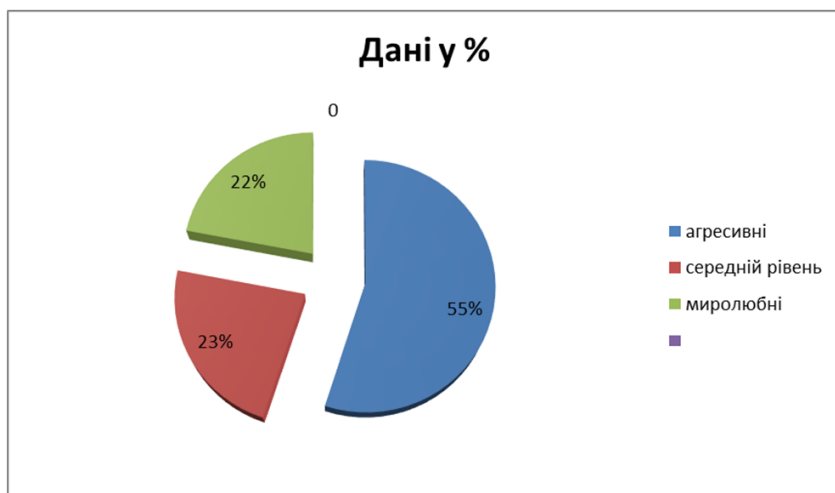

Рис. 1. Розподіл молоді за рівнем агресивності у відносинах

Аналіз відповідей школярів дозволяє говорити про таке: 55% респондентів виявились агресивними, вони часто бувають невірноваженими і жорстокими щодо інших (див. рис. 1); 23% виявили середній рівень агресивності; кількість школярів, які занадто миролюбні, становить 22%, вони є недостатньо впевненими у своїх силах і можливостях.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проаналізувавши результати діагностики можна з упевненістю сказати, що серед сучасної молоді переважають більш агресивні особистості, аніж миролюбні. На жаль, більш агресивні — особи жіночої статі.

На основі проведеного дослідження нами були розроблено психолого-педагогічні рекомендації щодо шляхів профілактики агресивності серед молоді. Перший шлях — запропонувати індивідуально-орієнтоване навчання, яке дозволить контролювати власні прояви агресії чи вираження їх у формах, схвалених оточуючими. Другий — релаксація (процес звільнення свого тіла та психіки від збуджувальних емоцій та хибних думок). Її вплив — позитивний. Даний процес взаємопов'язаний: тіло розслабляється в міру того, як заспокоюється наш розум. Також, пропонується візуалізація (процес створення внутрішньої уяви та самонавіювання) — трансформація наших внутрішніх образів у слова. Значну роль у зниженні рівня агресії відіграє й формування здатності до емпатії. Важливим у цьому питанні є активізація таких механізмів як емоційне зараження та ідентифікація.

Список використаної літератури

1. Алексеева М. І., Чалая К. О. Спілкування в сім'ї та формування особистості підлітка. *Республіканський науково-методичний збірник*. Київ : Радянська школа, 1990. Вип. 34. С. 3–10.
2. Аронсон Е. *Общественное животное : Введение в социальную психологию*; пер. с англ. Москва: Аспект Пресс, 1998. 518 с.
3. Басс А. Психология агрессии. *Вопросы психологии*; навч. посіб. Москва : Пресс, 1967. С. 60–67.
4. Берон Р., Річардсон Д. *Агрессия*. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 352 с.
5. Дроздов А. Ю. *Агрессивное поведение современной молодежи в контексте социальной ситуации*. URL: <http://hro.org>
6. Макаренко Н. М. Сучасний погляд на основні проблеми українських та американських підлітків. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка, Інституту психології НАПН України*. Вип. 27, Кам'янець-Подільськ: Аксіома, 2015. С. 280–291.
7. Реан А. А., Дандаров Ж. К. *Психология человека: от рождения до смерти*. Москва : АСТ, 2015. 656 с.
8. Семенюк Л. М. *Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции*. Москва : Институт практической психологии, 1996. 96 с.

9. Токарева Н. М. *Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу* : монографія / Н. М. Токарева, А. В. Шамне, Н. М. Макаренко. Кривий Ріг : ТОВ ВНП «Інтерсервіс», 2014. 312 с.

References

1. Alekseeva, M. I., Chalaya, K. A. (1990). Spilkuvannya v sim'yi ta formuvannya osobistosti pidlitka [Communicating in the family and forming a teenager]. *Respublikanskiy nauково-metodichniy zbirnik*. Kiyiv : Radyanska shkola. Vip. 34. S. 3–10. [in Ukraine]
2. Aronson, E. (1998). *Obschestvennoe zhivotnoe : Vvedenie v sotsialnyuyu psihologiyu* [The Public Animal: An Introduction to Social Psychology]: per. s angl. Moskva: Aspekt Press. 518 s. [in Russian]
3. Bass, A. (1967). Psihologiya agreszii. [Psychology of aggression]. *Voprosy psihologii* : ucheb. posobie. Moskva : Press. S. 60–67. [in Russian]
4. Beron, R., Richardson, D. (2001). *Agresziya*. SPB : Piter. 352 s. [in Russian]
5. Drozdov, A. Yu. *Agresivnoe povedenie sovremennoj molodezhi v kontekste socialnoj situacii* [Aggressive behavior of modern youth in the context of a social situation]. URL: <http://hro.org>. [in Russian]
6. Makarenko, N. M. (2015). Suchasnyi pohliad na osnovni problemy ukrainskykh ta amerykanskykh pidlitkiv. [A modern look at the main problems of Ukrainian and American teenagers]. *Zbirnyk (fakhovyi) naukovykh prats Kamianets-Podilskoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka, Instytutu psykhologii NAPN Ukrainy*. Vypusk 27, Kamianets-Podilsk: Aksioma. S. 280–291. [in Ukraine]
7. Rean, A. A., Dandarov, Zh. K. (2015). *Psihologiya cheloveka : ot rozhdeniya do smerti* [Human Psychology: From Birth to Death]. Moskva : AST. 656 s. [in Russian]
8. Semenyuk, L. M. (1996). *Psihologicheskie osobennosti agresivnogo povedeniya podrostkov i usloviya ego korrekcii* [Psychological features of aggressive behavior of adolescents and the conditions for its correction]. Moskva : Institut prakticheskoy psihologii. 96 s. [in Russian]
9. Tokareva, N. M., Shamne, A. V., Makarenko, N. M. (2014). *Suchasniy pidlitok u sistemI psihologo-pedagogichnogo suprovodu* [Modern

teenager in the system of psychological and pedagogical support]: monografyya. Kriviy RIg : TOV VNP «InterservIs». 312 s. [in Ukraine]

Ищенко Д. И.

Агрессивность современной молодёжи: причины и пути профилактики

Аннотация. В статье рассмотрены феномен агрессии в контексте природы человека. Рассмотрены такие понятия «агрессия» и «агрессивность», определена актуальность этого феномена и обусловленность его факторов, проведена диагностика по выявлению уровня агрессивности среди современной молодежи. Описаны факторы агрессивного поведения подростков. Объяснено такое понятие как «кибербуллинг». Определены основные виды агрессии и выделены основные функции и типы агрессивного поведения в подростковом возрасте. Отмечены факторы, обуславливающие повышение уровня агрессивности. Продемонстрированы различия исследования между юношами и девушками. Разработаны психолого-педагогические рекомендации по их выявления и профилактики.

Ключевые слова: феномен агрессии, агрессивность, «кибербуллинг», агрессивное поведение, юноши, девушки, подростки.

Ishchenko D. I.

Aggressiveness of modern youth: causes and ways of prevention

Abstract. The article considers the phenomenon of aggression in the context of human nature. Such concepts as aggression and aggressiveness are considered, the urgency of this phenomenon and its conditioned factors are determined, the methods to determine the level of aggressiveness among modern youth are conducted. Factors of aggressive behavior among teenagers are described. Notion such as «cyberbullying» are explained. The main types of aggression have been defined and the main functions and types of aggressive behavior in teenagers have been identified. Factors causing the increase in the level of aggressiveness are also noted. The results of the research between boys and girls are demonstrated. Psychological and pedagogical recommendations on their identification and prevention were proposed and developed.

Keywords: the phenomenon of aggression, aggression, aggressiveness, «cyberbullying», aggressive behavior, boys, girls, teenagers.

Іщенко Дар'я,

факультет іноземних мов

Криворізький державний педагогічний університет

Кривий Ріг, Україна

dashunya16111995@gmail.com

Науковий керівник:

Макаренко Наталя Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

Кривий Ріг, Україна